

ԹԱՏՐՈՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

Հ. ՍԵՒԵՍՆԻ

XVIII

1899—1900 թափառաշրջանի վախճանը.— Հայ լեզուի ճակատագիրը հայ բեմի վերայ.— Թիթիսի համար կազմակերպող խումբը.— Տիկ. Սիրանյոյի ծանապարհորդութիւնը.— Հայ դերասանական խումբը Շուշում:

Այս թափառաշրջանն էլ աւարտուեց աչնպէս՝ ինչպէս ուրիշ տարիները, առանց եկող տարւան համար մի հաստատու և կալուն հող պատրաստելու, ապագան մութ և անորոշ թողնելով: Այս Բաքուում երրորդ թափառաշրջանն է որ խումբը աւարտում է, և ամեն անգամ հասնելով իւր վերջին հրաժարական ներկայացման՝ ցրել է տարտամ և անորոշ վիճակում: Դորա պատճառած չուզմունքը ընկնում է միմիայն աչն անձերի վզին, որոնք ստանձնելով թատրոնի գործի վարչութիւնը՝ մտածել են մի կերպ գործը գլուխ հանելու վերայ: Եւ մենք ուրիշ բան չենք կարող մտածել. թատրոնական գործը չէ վերջանում պիւրջին հրաժարական ներկայացումով, ալ միայն նոր է սկսում: Այդ է տալիս միջոց 5—6 ամիսների ընթացքում թէ խումբը և ուշագիտութեամբ վերակազմելու միջոցների մասին մտածելու: Այլապէս կը կրկնուի աչն՝ ինչ որ եղել է ամեն անգամ և չարաբաստիկ պիտի պիտի խաղանքը՝ սեպտեմբերի վերջերին կուգալ կը ներկայանա: Թատրոնի շինվարները Դաւանը՝ ինչպէս մի ճակատագրական անխուսափելի ստեղծութիւն, որ խումբը գոյութիւն կարող է ունենալ: Բայց երբ, ինչպէս, ուր. ալ ոչ գործի գլուխ կանգնողները գիտեն և ոչ Դերասանները. և սա մնաս է գործին և կը վրնի ալդ մնասը քանի ալս կերպ էլ գործը կ'տարւի:

Հալ բեմի ուշագիտութեամբ լաւ թէ վատ մի կերպ կազմում է. բայց ինչ խեղճ և ուղղմելի վիճակ է ներկայացնում ալդ ուշագիտութեամբ լեզուն:

Քանի քանի անգամներ հայ բնմի աշխարհի ամենաաչքի ընկնող պակասութեան վերայ մատնացուցց ենք արել «Մուրճ»-ի էջերում. բայց այնպէս էլ անհերքեալ է անցել, և թատրոնի շեկավարները այնպէս են վերաբերուել յէպի աշխուրջ հարցը, իբր թէ հայ լեզուն հայ բնմի վերայ չ'ներկայացնում լինի մի կատարեալ բարեւոյնեան խառնակութիւն, և թէ հայ բնմի վերայ «տսկեշարը» թագաւորում լինէր Ամօթ է վերջապէս որ միակ հայ բնմը բաշխի խնամքին չանձնէր գրականութեան աշխուրջը, և բաւական է, ինչքան որ պատահական և հայ լեզուի ու գրականութեան հետ ոչինչ կապ չունեցող մարդիկ թանաքով ու գրչով գինւած մէջ ընկան իբր հայերէն թարգմանած (?) պիէսների լեզուն սրբազրոյնքի. Եւ աւելի պիտի զարմանայ ընթերցողը, երբ չափոնք թէ գործի շեկավարներից մէկ երկուսին բոլորովին չափոն էլ չէ թէ ինչ շիւթական գաւազանով թարգմանում և քնն են հանում պիէսները, և հրապարակով գովեստի էլ արժանանում. պիէսներ՝ որոնք չեմ պիտի յարձնէին Զարգանիւններին իբր անպէտք և աւելորդ ծանրութիւն. Քիչ է որքան ասինք այս մասին. բայց «ասողին էլ լսող պիտի»:

Թիֆլիսում մնացած մի քանի շիւթականներ ձմեռայ ընթացքում մի շարք ներկայացումներ տւին. բայց պէտք է ասած, որ աշխարհայացումները, մեծ մասամբ վեյցրած, ծառայում էին աւանդ այն էլ անտարբեր հասարակութեանը թատրոնից աւելի լեզու մշակու քան թէ թատրոնին մոտեցնելու. Պատճառը այն էր, որ խումբը ձգտում էր աշխարհի պիէսներ ներկայացնելու, որի համար ձեռնահասունութիւնից զուրկ էր խումբը. Այժմ, ինչպէս լսում ենք, հասել է ժամանակը, և հայ բնմի բաշխը փոփոխելու է Թիֆլիսում. Մի խումբ ազգեցիկ անկեր գործին գլուխ են ուղղում կանգնել և հայ խումբի գոյութիւնը նիւթապէս ապահովել. Մենք հաստատ համոզւած ենք, որ Թիֆլիսում խումբին պաշտպան կանգնողները չեն ենթարկւի այն տարրական սխալներին, որին ահա 3 տարի է ենթարկւում է Բազելի խումբը և չի օգտւում իւր սխալներից՝ չօգուտ ապագայի. Անհրաժեշտ է, որ հայ բնմը հաստատ արմատ բռնէր Թիֆլիսում, իւր մալր հողի վերայ, որտեղ ծլած, ծաղկած է, և չնորձիւ մեր լատուկ անտարբերութեան, երեսի վերայ է ձգւած, օտարացնելով իրան հետ սերող կապւած մի հասարակութիւն, և ցրիւ տալով տարւած այնքան հոգսն ու խնամքը. հայ բնմը Թիֆլիսում նորից պէտք է սկսէ իւր նախնական քայքայ անելու. նորից հաւաքէ իրանից խորթացած հասարակութիւնը և նորից ձեռնարկէ ունեւէրորուարի պատրաստութեան. ունեւէրորուարի՝ որ հազարներ է արժած, և այժմ սեպականութիւն է շարձւած մի երկու թատրոնի քրտնաշան աշխատաւորներու:

Բայց գործի ձեռնարկելու համար շիւթ հայ ունի չէ՞ որ զինք յայտնի գրականութեան իւր հարստութեամբ և իրանի վերայ իր զինքը:

Հայ թաղորոնական աշխարհի համար մի նշանաւոր քաղ էր մեր չալոնի շերասանունի տ. Սիրանուշի խմբով ճանապարհորդութիւնը շէպի հիւսիսային կովկաս խմբի մէջ էին տ. տ. Զաքէլ, Մելիքեան և Փառանձէմ. պ. պ. Պետրոսեան, Վրոյր, Յարութիւնեան, Սրեփանեան, Աշալեան, Մ. Յովսէփեան, Զարիֆեան, Ղազարեան և ուրիշներ. ռէպէրտուարը հետեան էր. «Ամէլիազարդ տիկին», «Մէշէտ», «Մաշամ Սան-ժէն», «Բաշ-շասար աշար», «Կեանքի արժէքը», «Արշակ Բ.», «Օրլէանի կոյսը», «Ֆրու-Ֆրու», «Ասլան-բալասի», սոցանից «Մէշէտ» հասարակութեան խնդրանքով խաղացեց ք. անգամ Ծ. Սիրանուշ իւր գեղեցիկ խաղով մեծ ժողովրդականութիւն և ջերմ համակրութիւն ձեռք բերեց Նոր-Նախիջևանում, ուր բուռն կերպով արտապալուեց իւր նպաստի գիշերը, Բացի արժէքաւոր ընծաներից, տիկնոջ մատուցեցին ուղերձներ Նոր-Նախիջևանի հասարակութիւններէր, տիկնիւններէր և օրիորդներէր և ապա. ոչ մի ներկայացում առանց ովացիաների, առանց համակրութեան ջերմ արտապալութեան ցոյցերի չէր վերջանում. Ապա տ. Սիրանուշ իւր խմբի մի մասով ալցեից Սկադրեւնոյշար, Արմաւիր և Վաշիլակաւազ: Ընդունելութիւն և համակրանք ամեն տեղ արտապալուեալ էր մէկը միւսից աւելի սրտալի, մէկը միւսից աւելի խանդավառ: Այդ ամբողջ ճանապարհորդութիւնը կարժէք մի չալթական գնացք էր. չալթական հալ բեմի, չալթանակ հալ գեղարեստի և լեզւի Ով որ շատ մօտիկից ականատես էր այդ բոլորին, նա, որի համար սիրելի է մալրենի բեմն ու բարբառը, անկարելի է որ չ'ցնականար ալչպիսի արդիւնաւէտ ճանապարհորդութեան լաճախ կրկնւելը: Երբ գալիս էր մի քաղաքից հեռանալու րոպէն՝ աչս էր լսում միւսի ամենքի բերանից.

— Կրկին երբ էք գալու, տիկին:

— Սկոշ տարի նորից եկէք մեզ մօտ:

— Գնաք բարեաւ: Մեզ մի մոռանաք.

Եւ անկարելի է այդքան անկեղծ, այդ գեղուն ու անկեղծ սիրտ արտապալութիւնները մոռանալ և մանաւանդ չ'գնահատել այդ երեք քաղաքների հալ հասարակութեան ու երիտասարդութեան ջանքերը, որոնք իրանց ուժերի չափ աշխատում էին ամէն կերպ զոհ ու բաւական թողնել իրանց հիւրերին:

Ինչպէս ամեն տարիներ, աչս տարի ևս հալ շերասանների մի խումբ է կազմակերպւած ամառաւ ընթացքում Շուշում մի շարք ներկայացումներ տալու. խմբին մասնակցում են տ. տ. Մալսուրեան, Փառանձէմ և օր. Վարդուհի. պ. պ. Արէլեան, Արաքսեան, Զարիֆեան, Մ. Յովսէփեան և ուրիշներ. Յանկալի է, որ Շուշու հասարակութիւնը նոյն համակրանքով վերաբերէր շէպի հալ խումբը՝ ինչպէս միշտ վերաբերել է. Ամառաւ ազատ և անգործ ամիսներում շրանից աւելի սրտի մօտ զարմուլիւն նա չէ կարող ունենալ: